

ПСИХОЛОГІЯ ГРУП ТА МІЖОСОБОВИХ ВІДНОСИН

П. П. Горностай

КОНЦЕПЦІЯ ГРУПОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В МАЛИХ ГРУПАХ

Досліджуються закономірності групової ідентичності стосовно малих груп. Ставиться завдання визначити специфіку ідентичності малих груп з огляду на особливості відносин і групової структури в малій групі. Мала група трактується не лише як соціальний об'єкт, а і як суб'єкт соціальної взаємодії та носій "ідентичності групи". Досліджується зв'язок групової ідентичності із соціометричною структурою груп, а групова динаміка розглядається як динамічне вираження змін структури групової ідентичності. Групова ідентичність аналізується в контексті поняття групового несвідомого.

Ключові слова: мала група, мікрогрупа, групова ідентичність, ідентичність групи, групова динаміка, групова статика, соціометрична близькість соціальних об'єктів, межі ідентичності.

Проблема. Поняття "групова ідентичність" постало не одразу, а розвинулося з уявлень про певні психічні властивості індивіда, що зумовлюють його належність до групи. Спочатку пояснення групової ідентичності взяли на себе так звані теорії інстинктів соціальної поведінки, що панували в соціальних науках на початку ХХ століття. Термін "ідентичність" стосовно потреби в груповій належності увійшов у науковий ужиток пізніше. Одним із перших почав його використовувати засновник теорії ідентичності Е. Еріксон [1; 2]. Групова ідентичність, на його думку, пов'язана з груповими, насамперед географічними та історичними, уявленнями (колективний "его"- простір-час), а також з економічними завданнями (колективні життєві цілі). Групова ідентичність, що починає формуватися ще в ранньому дитинстві, пов'язана з ототожненням себе з певною групою або спільнотою.

Процес усвідомлення індивідом належності до групи вивчали автори теорії *соціальної ідентичності* Г. Теджфел і Дж. Тернер [3]. Цей процес, який вони назвали "груповою ідентифікацією", полягає в тому, що людина, ототожнюючи себе з якоюсь групою, прагне оцінювати її позитивно, піднімаючи в такий спосіб статус групи та власну самооцінку. Групова ідентифікація є диспозиційним утворенням, тобто настановленням на належність до певної групи, і регулює поведінку людини в групі. Складається з трьох компонентів – когнітивного (усвідомлення людиною належності до групи та порівняння своєї групи з іншими), емоційного (переживання своєї належності до групи у формі

різних почуттів) та поведінкового (реагування на інших людей з позицій свого групового членства, а не з позицій окремої особистості). На сучасному етапі проблеми соціальної ідентичності вивчає багато дослідників: Н. Л. Іванова [4], К. В. Коростеліна [5], А. В. Мікляєва [6], В. О. Ядов [7] та ін.

Що ж до *малої групи*, то вона вирізняється специфічними особливостями функціонування групової ідентичності, зумовленими властивостями цього соціального об'єкта. Малі групи є предметом численних досліджень (серед останніх можна назвати роботи М. І. Семечкіна [8], А. В. Сидоренкова [9] та ін.).

Мета статті: розкрити закономірності групової ідентичності стосовно малих груп.

У психології використовують різні поняття ідентичності, описують численні її види, типи, форми. Утім, у цій різноманітності досі не існує єдиного системного порядку, а співвідношення використовуваних понять між собою трактується по-різному. Розробляючи концепцію групової ідентичності в малих групах, ми хотіли б насамперед з'ясувати місце цього поняття серед споріднених із ним категорій. Слід обов'язково розмежувати поняття групової ідентичності та інші види ідентичностей – особистісної, соціальної, рольової тощо, які співвідносяться між собою певним чином (таб.).

Таблиця

Взасмовідношення понять ідентичності

Індивідуальна ідентичність		Групова ідентичність	
Особистісна ідентичність		Соціальна ідентичність	
??	Рольова ідентичність	??	
Статевो-гендерна ідентичність Лінгвоетнічна ідентичність Вікова ідентичність Професійна ідентичність Політична ідентичність		Сімейно-родова ідентичність Ідентичності членства Територіальна ідентичність Спільнотна ідентичність Державно-національна ідентичність	

Поняття “групова ідентичність”, що стосується групи, очевидно може бути протиставленим індивідуальним характеристикам, які описує “індивідуальна ідентичність”, хоча в психології частіше використовують поняття “особистісна ідентичність”. За аналогією альтернативною особистісній можна вважати соціальну ідентичність. “Соціальна ідентичність” і “групова ідентичність” є близькими, хоч і не тотожними поняттями.

Як окремий вид соціальної ідентичності виступає “ рольова ідентичність”, зумовлена соціальними ролями, або культурно прийнятними

ми соціальними очікуваннями щодо відповідних типів поведінки, характерних для певних соціальних позицій. Рольова ідентичність, що ґрунтується на усвідомленні себе суб'єктом психологічних ролей, тісніше пов'язана з поняттям самості, ніж соціальна ідентичність. Американський соціолог Ч. Гордон розглядає рольову ідентичність як важливу складову частину Я-концепції особистості [10]. Рольова ідентичність є важливим чинником функціонування особистості людини та її життєвого світу [11]. Вона не належить до якогось одного із наведених у табл. типів ідентичності, а певним чином поєднується і із соціальною, і з груповою, і з особистісною ідентичностями, утворюючи окремий, серединний, блок. (Що “прилягає” до неї зліва і справа, сказати поки що важко – можливо, це якісь поняття, котрі ще потребують свого визначення).

Поняття, розміщені в табл. “під” рольовою ідентичністю, – це більш конкретизовані види ідентичності, які теж не можна однозначно віднести ні до особистісної, ні до соціальної. Справа розташовані види ідентичності, які більшою мірою пов'язані саме з груповою ідентичністю, на противагу тим, що стоять у лівій, більш “індивідуалізованій”, позиції. Певним чином це стосується соціальної та особистісної ідентичностей.

Групова ідентичність пов'язана з реальними, конкретними групами. Гендер, етнос і вік також є соціальними групами, але вони не локалізовані в часі і просторі, не можуть бути контактними, а є певною мірою умовними спільнотами, тому їх розглядають в інших аспектах вивчення цього поняття. Групова ідентичність базується на ототожненні з конкретними людьми, яких ми називаємо соціальними об'єктами або соціальними суб'єктами [12] – залежно від того, яку позицію займаємо. А соціальні об'єкти/суб'єкти можуть бути різними – від індивіда, особистості, людини, які взаємодіють з іншими соціальними суб'єктами, до груп різного рівня (мікрогруп, малих груп, середніх і великих груп тощо), аж до найбільш глобального соціального суб'єкта/об'єкта, яким є людство. Вступаючи у взаємодію між собою, вони виступають як суб'єкти, а із зовнішньої позиції вони є об'єктами. З погляду дослідника йдеться про об'єкти дослідження цих соціальних процесів. Поняття групової ідентичності поширюється на всі реальні групи, тобто групи, в яких прямо чи опосередковано можливий контакт між їхніми членами.

У концепції використовуються й інші парні поняття. Одна з таких пар понять, що стосується соціальної, суб'єкт-об'єктної позиції, це “групова ідентичність” та “ідентичність групи” (нижче буде детальніше роз'яснено їх співвідношення і чому їх треба розмежовувати). Наступна пара понять – “групова інтеграція” і “групова дезінтеграція”. Групову інтеграцію не слід протиставляти груповій диференціації (як це інколи роблять), це різні процеси, які не належать одному континуу-

уму. Протилежною “груповій диференціації” є “групова деструктуризація”. Група може одночасно й інтегруватися, і диференціюватися, і навпаки. Ще одну пару понять утворюють “групова згуртованість” і “групова дисоційованість”.

Звернімося до таких важливих у концепції понять, як “групова динаміка” і “групова статика”. Основоположником теорії групової динаміки став К. Левін [13; 14]. Це поняття вивчали й інші дослідники, на ньому побудовано не одну теорію. Проте варто говорити не лише про групову динаміку, а й про групову статику, яка, власне, доповнює цю систему. Групова статика – це рівновага відцентрових і доцентрових сил, що діють між соціальними об’єктами.

Крім парних, існують ще й непарні поняття, які змістовно характеризують групову ідентичність: “соціальне середовище”, “межі ідентичності”, “психологічний клімат групи”, “соціометрична близькість між соціальними об’єктами” тощо. Усі вони є поняттями робочої концепції. Багато хто з дослідників розробляє конкретні аспекти, пов’язані зі змістовими характеристиками групової ідентичності: референтністю, довірою, лояльністю, конформністю, гендерними ролями тощо.

Поняття *соціометричної близькості між соціальними об’єктами* є одним із базових у нашій концепції. Засновник соціометрії і психодрами Я. Л. Морено розглядав сили притягання та відштовхування між індивідами як основу побудови складної конфігурації соціальних мереж різного рівня [15; 16]. Хоч він і не використовував термін “ідентичність”, а спирався у своїй теорії на ідеї феномена “теле”, його погляди дуже близькі до уявлень про групову ідентичність у нашому трактуванні. Одна із важливих засад нашої концепції – це ідея про зв’язок між груповою ідентичністю і соціометричною структурою груп, точніше – ідентичність ми розглядаємо як певний аналог соціометричної близькості соціальних об’єктів і вважаємо ці поняття спорідненими. Ідентичність виступає психологічним змістовим наповненням соціометричної структури, а соціометрична близькість є кількісним вираженням групової ідентичності і соціометричної структури групи.

Розгляньмо як приклад певну малу групу, що складається із двох мікрогруп (рис. 1). Її утворюють сім елементів, або сім індивідів (чотири плюс три). Між ними є певні зв’язки, і тут соціальними суб’єктами можна вважати окремих індивідів, дві мікрогрупи (чотири і три індивіди відповідно) або всю цю малу групу в цілому. Одна з ідей групової ідентичності – психологічне наповнення поняття “соціометричної близькості”, тобто відчуття тотожності з найближчим оточенням – із людьми, з якими є тісне емоційне спілкування.

Неформальна *мікрогрупа* – дуже важливе для нас поняття, оскільки, будучи стійкою “молекулою” в структурі малої групи, вона є носієм найнижчого, базового рівня групової ідентичності, фактично – сполучною ланкою між особистісною та груповою ідентичностями. Ці

уявлення кореспондуються з ідеями мікрогрупової теорії А. В. Сидоренкова [17].

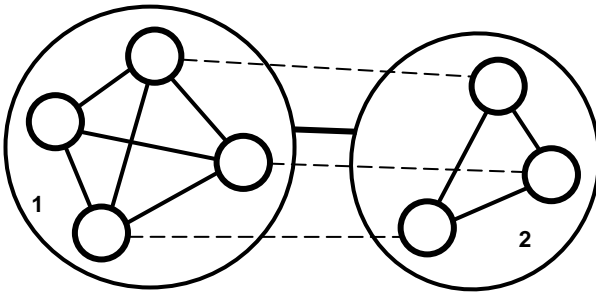

Рис. 1. Мікрогрупи як суб'єкти міжгрупової взаємодії

Можна говорити і про певну просторову *структуру групової ідентичності* (рис. 2, де найменшими колами позначено індивідів, а великим еліпсом – малу групу, яка складається з мікрогруп (малі еліпси) та аутсайдерів). Утім, кількісне вимірювання близькості індивідів між собою (чи рівня їхньої ідентичності) – це вже завдання наступних етапів дослідження, і воно методологічно набагато складніше, ніж це здається на перший погляд. Мікрогрупи, і це відображено на рис. 2, можуть перетинатися. Мало того, наведена нами схема двовимірна, але якщо йдеться про стосунки в групі, то треба використовувати навіть не тривимірну, а багатовимірну модель. Скажімо, кількість вимірів може дорівнювати кількості соціальних об'єктів мінус один.

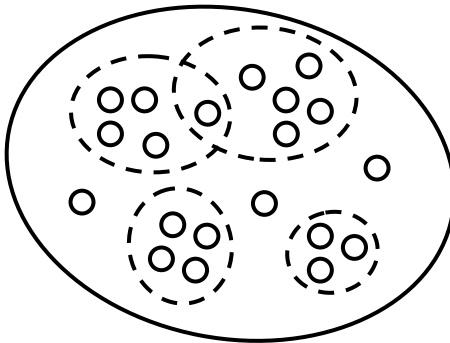

Рис. 2. Структура ідентичностей групових суб'єктів у малій групі

Що ж до співвідношення між поняттями “групова ідентичність” та “ідентичність групи”, то перше характеризує соціальне середовище, в якому перебувають соціальні об’єкти, а друге – ці самі об’єкти (суб’єкти), які взаємодіють між собою та із соціальним середовищем. Відмінність між поняттями “ідентичність групи” і “групова ідентичність” можна пояснити за допомогою певного соціального об’єкта, наприклад малої групи, до складу якої входить чотири мікрогрупи (рис. 3). Кожна мікрогрупа, взаємодіючи з іншими мікрогрупами (тобто з іншими суб’єктами), виступає як соціальний суб’єкт, що має власну ідентичність. Як індивід, що вступає у взаємодію з іншими людьми, має свою особистісну ідентичність, так само кожна група, взаємодіючи з іншими групами, має свою ідентичність, яка називається “ідентичністю групи”. Але кожний груповий суб’єкт відчуває свою належність до більшої групи, і це відчуття його тотожності з більшою групою, яка в цьому випадку виступає “соціальним середовищем” для зазначених об’єктів, називається “груповою ідентичністю”. Отже, групова ідентичність – це відчуття належності до якоїсь групи, чи спільноти, а ідентичність групи – це відчуття групою людей своєї спільності як групового суб’єкта, який може вступати у взаємодію з іншими соціальними суб’єктами.

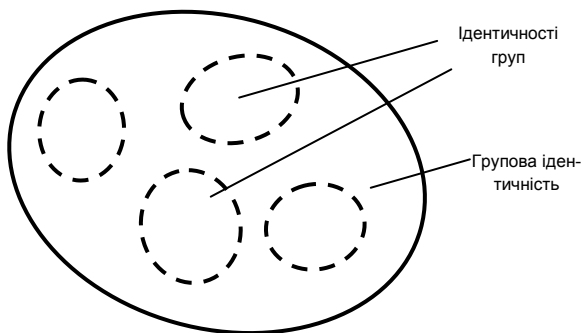

Рис. 3. Співвідношення понять “групова ідентичність” та “ідентичність групи”

Існує певна аналогія щодо взаємодії соціальних суб’єктів різного рівня і різних середовищ, а не лише малих груп. Вона добре простежується від індивіда, діади, мікрогруп, малих та середніх груп до великих і навіть глобальних груп. Їхній взаємозв’язок виявляється че-

рез співвідношення понять “групова ідентичність” та “ідентичність групи”.

Групова динаміка є динамічним вираженням змін структури групової ідентичності, а саме: зміна структури чи конфігурації групи (від малої до глобальної) приводить до втрати рівноваги в структурі групової ідентичності. Групова статика порушується, й активізуються процеси групової динаміки, які ведуть або до відновлення рівноваги, або до формування нової структури групової ідентичності, нової конфігурації групи.

У великих і глобальних групах також відбуваються процеси, які є аналогами групової динаміки та групової статика, спостерігаються явища, котрі можна вважати аналогами ідентичності. Так, на прикладі великих груп зміна конфігурації держав (зокрема коли почався розпад Радянського Союзу) була травматичною для цих великих груп, що ми відчули на власній новітній історії. Травматичними є як поділ, так і об'єднання (наприклад, возз'єднання України і Росії чи об'єднання Західної та Східної Німеччини). Усі ці події супроводжувалися, десь більшою, десь меншою мірою, досить помітними процесами зміни ідентичності. Їх можна розглядати як аналог процесів групової динаміки, яку ми звикли вивчати на малих групах.

Ще однією закономірністю перебігу групових процесів є той факт, що підвищення конфліктності міжгрупової взаємодії зазвичай зумовлює підвищення рівня внутрішньогрупової ідентичності. Тобто якщо між двома групами з якихось причин виникає ворожнеча, то кожна група всередині самої себе буде захищати власну ідентичність, яка почне зростати, а група відтак буде згуртовуватися.

У поведінці соціальних суб'єктів тією чи іншою мірою виявляються феномени, що належать до так званого групового психологічного поля, яке складається з групової свідомості та групового несвідомого [18–21]. Ці вияви тим помітніші, чим вищий розвиток групи і чим розвинутіші характеристики групової ідентичності. Перспективна мета нашого дослідження – створення теорії чи концепції групової психіки, зокрема групового несвідомого, на рівні малих груп, і ця закономірність якраз уписується в контекст майбутнього розроблення теоретичних положень.

Не можна оминати увагою з огляду на завдання нашого дослідження *типи меж ідентичності*. Проілюструємо цю ознаку за допомогою рис. 4, де зображено групи різного рівня, зокрема малі групи з трьох мікрогруп. У варіанті “А” кожний із цих внутрішніх групових суб'єктів має нечіткі щодо середовища зовнішні межі ідентичності (у цьому випадку мала група є середовищем для мікрогруп), а це означає, що загальногрупова ідентичність виявляється сильніше, ніж мікрогрупові ідентичності на рівні цих мікрогруп. У варіанті “Б” спостерігаємо

дуже сильно розвинуті ідентичності мікрогруп із чіткими внутрішніми межами і нечітку зовнішню межу ідентичності малої групи; отже, загальногрупова ідентичність невисока і поступається ідентичності мікрогруп. У першому випадку переважатимуть доцентрові процеси, а в другому – відцентрові, тобто, з позицій групової статички, у першому випадку ситуація буде стабільною, а в другому – нестабільною, тож ця група виявлятиме тенденцію до розпаду на окремі групи, що зрештою і може статися. До речі, схожі закономірності можна спостерігати і щодо груп вищого рівня: наприклад, щодо середньої групи, яка складається з малих груп, або щодо великої групи, котра об'єднує кілька середніх.

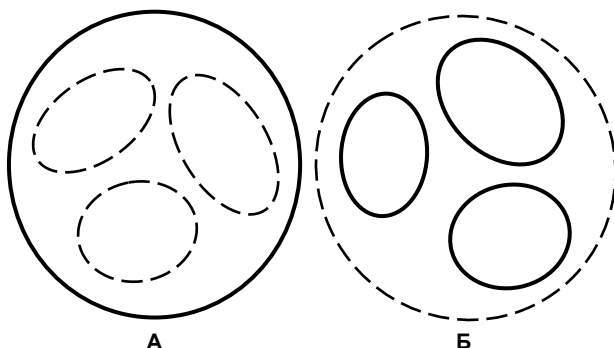

Рис. 4. Типи структури ідентичності групи або спільноти

Наступний приклад (рис. 5) ілюструє явища групової статички та групової динаміки. Стрілочки відображають доцентрові і відцентрові тенденції, що діють між соціальними об'єктами (суб'єктами) в соціальному середовищі. Що слабша ідентичність групи, то сильніші доцентрові сили і прагнення групи до асиміляції в соціальному середовищі (об'єкти "А" і "Б"). Групи з високою ідентичністю, навпаки, виявляють тенденцію до автономності (об'єкт "В"), хоча можлива ситуація, коли доцентрові й відцентрові сили однаково великі і перебувають у рівновазі (об'єкт "Г"), тобто група, незважаючи на сильну тенденцію до автономності, не прагне до сепарації і залишається в даному соціальному середовищі.

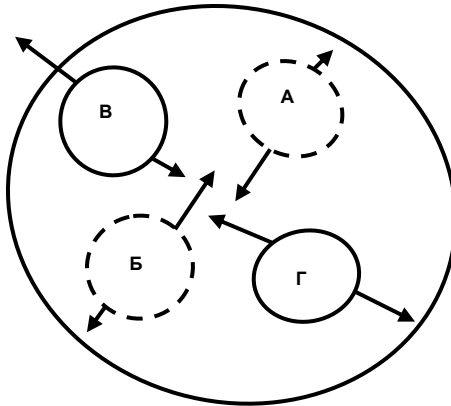

Рис. 5. Доцентрові та відцентрові сили між мікрогрупами в малій групі

Цікаво проаналізувати взаємодію більшої групи і менших об'єктів, які також можна розглядати під кутом зору вияву доцентрових і відцентрових сил (рис. 6). Залежно від їхньої вираженості групи будуть або дистанціюватися одна від одної, або об'єднуватись з утворенням нової структури групової ідентичності. Природу цих сил ми будемо досліджувати вже в рамках наступних тем, але наразі ясно, що ці процеси і сили існують, отже, можуть бути предметом соціально-психологічного дослідження.

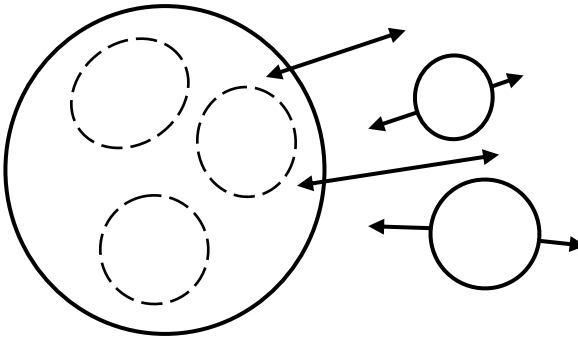

Рис. 6. Доцентрові та відцентрові сили між групами різного рівня

Соціометрична структура малої групи підкреслює відмінності між формальними і неформальними соціальними структурами. З гру-

повою ідентичністю пов'язані якраз неформальні соціальні об'єкти – групи, мікрогрупи, спільноти. Офіційні (формальні) соціальні об'єкти визначаються іншими видами групових характеристик: статусами, офіційними ролями, позиціями, нормами. Хоч офіційна структура помітно сприяє наповнюваності – формуванню ідентичності, але тут виявляється дія переважно інших факторів, насамперед емоційно-ціннісних.

Серед груп з високим рівнем групової ідентичності (до них належать і так звані енергетичні групи, на прикладі яких можна досліджувати всі згадані вище процеси) є *групи різного спрямування*:

соціального:

сімейна система;
терапевтична група (діада);
тренінгова група;
творчий науковий колектив;
професійний колектив (команда);
навчальний колектив;
спортивна команда;
військовий підрозділ;

асоціального:

тоталітарна секта;
кримінальне угруповання;
агресивний натопв;

група футбольних чи музичних фанатиків
(може мати і соціальне, і асоціальне спрямування)

Один із видів груп соціального спрямування – групи психотерапії [22], у межах яких усі описані вище процеси й закономірності проявляються дуже яскраво і на матеріалі вивчення яких автор вибудував своє емпіричне дослідження.

Кожному з наведених видів груп, крім загальних, властиві специфічні характеристики, що потребує окремого аналізу. Вивчення закономірностей групової ідентичності в цих групах породжує багато нових запитань, зокрема про співвідношення родинних зв'язків (у сімейно-родових системах) та ідентичності. Тут ми стикаємося з необхідністю врахування біологічних і соціальних факторів формування групової ідентичності та механізмів “теле”. Припускаємо, що сильніші родинні зв'язки, то вищий рівень ідентичності. Це поки що гіпотеза, проте є приклади, що її підтверджують (однойцеві близнюки, мати і дитина, які можуть відчувати одне одного на відстані, та ін.). Це відкриває нові перспективи в дослідженні групової ідентичності та дотичних до неї проблем.

Висновки. Концепція групової ідентичності охоплює розлогу систему соціально-психологічних понять: “соціальні об'єкти” і “соціальні суб'єкти”, “групова ідентичність” та “ідентичність групи”, “групова інтеграція” і “групова дезінтеграція”, “групова диференціація” та “групова деструктуризація”, “групова згуртованість” і “групова дисоційованість”, “групова динаміка” та “групова статика”, “соціальне се-

редовище”, “межі ідентичності”, “психологічний клімат групи”, “соціометрична близькість між соціальними об’єктами, що перебувають у взаємодії між собою”.

Групова ідентичність певним чином пов’язана із соціометричною структурою груп, адже ідентичність розглядають як певний аналог соціометричної близькості соціальних об’єктів; ідентичність виступає психологічним змістовим наповненням соціометричної структури, а соціометрична близькість є кількісним вираженням групової ідентичності і соціометричної структури групи.

Встановлено співвідношення між поняттями “групова ідентичність” та “ідентичність групи”: перше характеризує соціальне середовище, в якому перебувають соціальні об’єкти, а друге – ці самі об’єкти (суб’єкти), які взаємодіють між собою та із соціальним середовищем.

Показано, що групова динаміка є динамічним вираженням змін структури групової ідентичності; зміна структури чи конфігурації групи приводить до втрати рівноваги в структурі групової ідентичності. Групова статика порушується, й активізуються процеси групової динаміки, які зумовлюють або відновлення рівноваги, або формування нової структури групової ідентичності, нової конфігурації групи.

Література

1. *Эриксон Э. Г.* Детство и общество : пер. с англ. / Э. Г. Эриксон. – 2-е изд. – СПб. : Ленато; АСТ; Унив. кн., 1996. – 592 с.
2. *Эриксон Э.* Идентичность: Юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
3. *Social groups and identities: developing the legacy of Henri Tajfel / W. P. Robinson (Ed.).* – Oxford : Butterworth-Heinemann, 1996. – 386 p.
4. *Иванова Н. Л.* Психологическая структура социальной идентичности : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра психол. наук : спец. 19.00.05 “Социальная психология” / Н. Л. Иванова. – Ярославль, 2003. – 51 с.
5. *Коростеліна К. В.* Структура і динаміка системи соціальної ідентичності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.05 “Соціальна психологія; психологія соціальної роботи” / К. В. Коростеліна. – К., 2003. – 28 с.
6. *Микляева А. В.* Социальная идентичность личности: содержание, структура, механизмы формирования / А. В. Микляева, П. В. Румянцева. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – 118 с.
7. *Ядов В. А.* Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности / В. А. Ядов // Мир России. – 1995. – Т. 4. – № 3-4. – С. 158–181.
8. *Семечкин Н. И.* Психология малых групп : монография / Н. И. Семечкин. – Владивосток : ДВГУ, 2005. – 117 с.
9. *Сидоренков А. В.* Социально-психологические теории малой группы / А. В. Сидоренков, Н. А. Захарченко, И. И. Сидоренкова. – М. : Вузовская кн., 2011. – 174 с.

10. *Gordon Ch.* Development of evaluated role identities / Ch. Gordon // *Annual Review of Sociology*. – 1976. – Vol. 2. – P. 405–433.
11. *Горноста́й П. П.* Личность и роль: Ролевой подход в социальной психологии личности / П. П. Горноста́й. – К. : Интерпресс ЛТД, 2007. – 312 с.
12. Психология индивидуального и группового субъекта / под ред. А. В. Брушлинского, М. И. Воловиковой. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 368 с.
13. *Левин К.* Динамическая психология: Избранные труды / Курт Левин ; сост., пер. с нем. и англ. яз. и науч. ред. Д. А. Леонтьева и Е. Ю. Патяевой. – М. : Смысл, 2001. – 576 с.
14. *Левин К.* Теория поля в социальных науках / Курт Левин ; пер. с англ. Е. Сурпина. – СПб. : Речь, 2000. – 368 с.
15. *Морено Я. Л.* Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе : пер. с англ. / Я. Л. Морено. – М. : Академический проект, 2001. – 384 с.
16. *Moreno J. L.* Who shall survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama / J. L. Moreno. – Beacon, New York : Beacon House Inc., 1953. – cxiv; 763 p.
17. *Сидоренков А. В.* Малая группа и неформальные подгруппы: микрогрупповая теория : монография / А. В. Сидоренков. – Ростов-на-Дону : Изд-во ЮФУ, 2010. – 272 с.
18. *Foulkes S. H.* Gruppenanalytische Psychotherapie / S. H. Foulkes. – Munchen : Kindler, 1974.
19. *Nichol B.* The Group Unconscious [Электронный ресурс] / B. Nichol. – Business Coach Institute, 2001. – Режим доступа : http://www.businesscoachinstitute.com/library/group_unconscious.shtml
20. *Singh A.* The Group Unconscious: A Synthesis Paper [Электронный ресурс] / A. Singh. – Режим доступа : <http://www.johnniemoore.com/blog/archives/synthesis.pdf>
21. *Wells L. Jr.* Feedback, the Group Unconscious, and the Unstated Effects of Experimental Methods / L. Jr. Wells // *The Journal of Applied Behavioral Science*. – 1992. – Vol. 28. – № 1. – P. 46–53.
22. *Витакер Д. С.* Группы как инструмент психологической помощи : пер. с англ. / Д. С. Витакер. – М. : Независимая фирма “Класс”, 2006. – 432 с.

Горноста́й П. П. Концепция групповой идентичности в малых группах

Исследуются закономерности групповой идентичности относительно малых групп. Ставится задача определить специфику идентичности малых групп через особенности отношений и групповой структуры в малой группе. Малая группа трактуется не только как социальный объект, но и как субъект социального взаимодействия и носитель “идентичности группы”. Исследуется связь групповой идентичности с социометрической структурой групп, а групповая динамика рассматривается как динамическое выражение изменений структуры групповой идентичности. Групповая идентичность анализируется в контексте понятия группового бессознательного.

Ключевые слова: малая группа, микрогруппа, групповая идентичность, идентичность группы, групповая динамика, групповая статика, социометрическая близость социальных объектов, границы идентичности.

Gornostay P. P. Concept of group identity in small groups

In article principles of group identity concerning small groups are investigated. The author puts forward a problem of defining the specifics of small groups' identity through specifics of relationship and group structure in small group. The small group is interpreted not only as a social object, but also as a subject of social interaction and the carrier of "identity of group". Connection of group identity with sociometric structure of groups is investigated, and group dynamics is considered as a dynamic expression of changes in group identity structure. Group identity is considered in a context of group unconscious.

Key words: small group, microgroup, group identity, identity of group, group dynamics, group statics, sociometric closeness of social objects, identity boundaries.

© Горноста́й П. П.

О. В. Скрипник

**ЛОЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ГРУПИ:
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

Аналізується соціально-психологічний зміст лояльності до групи та вияв конформної поведінки в групі. З'ясовується роль лояльності до малої навчальної групи як чинника групоутворення в освітньому середовищі. Розглядається функціонування лояльності стосовно різних аспектів діяльності групи, зокрема освітніх. Пропонуються шляхи прогнозування розвитку малих навчальних груп.

Ключові слова: лояльність до групи, конформна поведінка, мала група.

Проблема. Сучасний етап розвитку освітньої сфери суспільства характеризується інноваціями практично в усіх її ланках. Високі стандарти, пов'язані із творчою ініціативою, самостійністю і відповідальністю, стають нормою у підготовці студентів, майбутніх спеціалістів, об'єднаних у різноманітних групах. Серед важливих вимог сьогодення – уміння групових суб'єктів досягати очікуваних результатів своєї діяльності, динамічно розвиватися [1–3].

Особливого значення набувають чинники, які впливають на групові процеси в освітньому просторі, під час конкретної навчальної діяльності. Осмислення й аналіз таких чинників, пов'язаних із функціонуванням навчальних груп, є досить-таки актуальним завданням. Тож належної уваги потребує формування у майбутніх спеціалістів відповідного рівня професійної ідентичності як однієї із складових групової ідентичності [1; 4].

Мета статті: визначення соціально-психологічного змісту лояльності, а також з'ясування ролі лояльності у становленні й розвитку малих навчальних груп. *Завдання* нашого дослідження полягає у